

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2014. gada 7. februārī

lietā Nr. 2013-04-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

ar tiesas sēdes sekretāri Elīnu Kursišu,

piedaloties konstitucionālās sūdzības iesniedzējas – sabiedrības ar ierobežotu atbildību „Gardie Vīdāri” – pilnvarotajai pārstāvei Inesei Volkovai un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Latvijas Republikas Saeimas – pilnvarotajiem pārstāvjiem Saeimas Juridiskā biroja vadītājam Gunāram Kusiņam un Saeimas Juridiskā biroja juridiskajam padomniekam Edgaram Pastaram,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² pantu un 28. pantu,

2013. gada 12. un 19. novembrī un 2014. gada 13. janvārī atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Civilprocesa likuma 33. panta trešās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 1998. gada 14. oktobrī pieņēma Civilprocesa likumu (turpmāk arī – CPL), kas stājās spēkā 1999. gada 1. martā, iekļaujot tajā 33. pantu ar nosaukumu „Tiesāšanās

izdevumi” un šā panta trešās daļas 1. punktā paredzot, ka ar lietas vešanu saistītie izdevumi citastarp ir „izdevumi par zvērināta advokāta palīdzību”.

Savukārt 2001. gada 20. jūnijā Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā”, kas stājās spēkā 2001. gada 1. jūlijā. Ar šo likumu visā Civilprocesa likumā vārdi „zvērināts advokāts” tika aizstāti ar vārdu „advokāts”. Tādējādi šis grozījums skāra arī CPL 33. panta trešās daļas 1. punktu, kurā tika noteikts, ka ar lietas vešanu saistītie izdevumi ir „izdevumi par advokāta palīdzību” (turpmāk – apstrīdētā norma).

2. Pieteikuma iesniedzēja – sabiedrība ar ierobežotu atbildību „Gardie Visdari” (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – konstitucionālajā sūdzībā norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. un 92. pantam.

2.1. Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tā bijusi puse civillietā, kurā otras puses prasījumus tiesa atzinusi par nepamatotiem un noraidījusi. Tādēļ, pamatojoties uz apstrīdēto normu, Pieteikuma iesniedzēja lūgusi tiesu piedzīt no otras puses ar lietas vešanu saistītos izdevumus, tostarp – izdevumus, kas tai bija radušies, saņemot juridisko palīdzību. Pirmās instances tiesa un apelācijas instances tiesa šo prasījumu noraidīja, norādot, ka juridisko palīdzību lietā sniegusi persona, kura nav advokāts. Par apelācijas instances tiesas spriedumu Pieteikuma iesniedzēja iesniedza kasācijas sūdzību.

Ar Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta (turpmāk – Senāts) 2010. gada 10. novembra spriedumu apelācijas instances tiesas spriedums tika atcelts un lieta nodota jaunai izskatīšanai. Senāts norādīja, ka apstrīdētajā normā ietvertais jēdziens „advokāts” jātulko paplašināti, ar to saprotot ne tikai advokātus, bet arī citus kvalificētus juristus, kuri var sniegt juridisko palīdzību un būt par pārstāvjiem civilprocesā. Ņemot vērā Senāta norādīto, apelācijas instances tiesa, kurai lieta tika nodota jaunai izskatīšanai, ar 2011. gada 9. februāra spriedumu Pieteikuma iesniedzējas prasību apmierināja. Savukārt otra puse par šo spriedumu iesniedza kasācijas sūdzību.

Ar Senāta 2012. gada 21. marta spriedumu minētais apelācijas instances tiesas spriedums tika atcelts un lieta tika vēlreiz nodota jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Senāts norādīja, ka tas atkāpjas no 2010. gada 10. novembra spriedumā izteiktajām atziņām, pamatojot savu nostāju ar to, ka 2011. gada 21. jūlijā Saeima, izskatot likumprojektu „Grozījumi Civilprocesa

likumā”, nav atbalstījusi priekšlikumu, kas paredzēja ar lietas vešanu saistītos izdevumus pusei atlīdzināt arī tajos gadījumos, kad šādi izdevumi bijuši nepieciešami kvalificēta jurista palīdzības apmaksai. Pēc Senāta ieskata, šādā veidā likumdevējs esot skaidri izteicis viedokli, ka apstrīdētajā normā ietvertais jēdziens „advokāts” attiecināms tikai uz zvērinātiem advokātiem. Tas izslēdzot iespēju uz apstrīdētās normas pamata atlīdzināt izdevumus gadījumos, kad juridisko palīdzību personai sniedzis jurists, kurš nav zvērināts advokāts. Ievērojot Senāta atzīto, ar apelācijas instances tiesas 2012. gada 16. jūlija spriedumu Pieteikuma iesniedzējas prasība piedzīt ar lietas vešanu saistītos izdevumus no otras puses tika noraidīta.

2.2. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, no taisnīguma principa un Satversmes 92. panta trešā teikuma izriet, ka civilprocesā pusei, kurai lieta izšķirta par sliktu, ir pienākums atlīdzināt otrai pusei tiesāšanās izdevumus, tajā skaitā izdevumus par juridisko palīdzību. Šāds pienākums un tā izpildes kārtība esot konkretizēta CPL 41. un 44. pantā. Pieteikuma iesniedzēja uzsver, ka aizsardzību to personu tiesībām uz atlīdzinājumu, pret kurām celtas nepamatotas prasības, likumdevējs esot nodrošinājis tikai ar Civilprocesa likumā iekļautajām tiesību normām, tostarp apstrīdēto normu.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka visas personas, kas ir puses civilprocesā, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, tāpēc apstrīdētā norma vienlīdz būtu jāattiecina uz visām šādām personām. Jebkura puse neatkarīgi no tā, kas ir tās pārstāvis civilprocesā, esot ieinteresēta procesā uzvarēt un saņemt no otras puses atlīdzinājumu par to, ka savas tiesības nācies aizstāvēt tiesas ceļā. Tāpēc gan personas, kuru lietas tiesā ved advokāti, gan personas, kuru lietas tiesā ved citas personas, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

Tomēr pret šīm personu grupām netiekot īstenota vienāda attieksme. Proti, persona, kura par savu pārstāvi lietas vešanai izvēlējusies advokātu, varot prasīt, lai tai tiek atlīdzināti izdevumi par saņemto juridisko palīdzību. Savukārt personai, kura lietas vešanai izvēlējusies citu pārstāvi, neesot tiesību prasīt, lai tiek atlīdzināti izdevumi par šāda pārstāvja sniegto juridisko palīdzību.

Apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot nodrošināt personai civilprocesā efektīvu pārstāvību un kvalitatīvu juridisko palīdzību. Neesot noliedzams, ka zvērināta advokāta spēja nodrošināt kvalitatīvu juridisko palīdzību ir prezumējama. Tomēr šāds pieņēmums ne vienmēr apstiprinoties, jo

esot ne mazums arī tādu gadījumu, kad tiesā uzvar persona, kuras lietu vedis jurists vai cits pārstāvis, bet zaudē persona, kuras lietu vedis advokāts. Tādējādi apstrīdētā norma ne visos gadījumos izpildot tās pamatuzdevumu – nodrošināt to izdevumu atlīdzību, kuri personai radušies, vēršoties pēc juridiskās palīdzības savu tiesību aizstāvēšanai civilprocesā.

2.3. Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pārstāve sašaurināja prasījumu daļā par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. pantam, norādot, ka apstrīdētā norma vērtējama tikai kontekstā ar Satversmes 92. panta pirmajā teikumā nostiprinātajām tiesībām uz brīvu pieeju tiesai, jo valsts pienākums paredzēt tiesāšanās izdevumu atlīdzinājumu izrietot tieši no šīs Satversmes normas. Šāds pienākums citastarp esot pamatojams ar apsvērumu, ka gadījumā, ja pusei, kurai par labu izšķirta lieta, nebūtu no Satversmes izrietošu tiesību uz minēto izdevumu atlīdzinājumu, zaudējušās puses pienākums šādus izdevumus atlīdzināt būtu vērtējams kā antikonstitucionāls tās īpašuma tiesību ierobežojums.

Pieteikuma iesniedzējas pārstāve uzsvēra, ka valstij, nodrošinot tiesības uz tiesas pieejamību, esot pienākums ievērot tiesiskās vienlīdzības principu. Ar apstrīdēto normu šis princips esot pārkāpts. Pats likumdevējs Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumā esot atzinis, ka kvalitatīvu juridisko palīdzību var sniegt ikviens kvalificēts jurists. Proti, attiecībā uz personām, kuras atbilst Valsts apmaksātās juridiskās palīdzības likumā noteiktajiem kritērijiem, valsts paredzējusi mehānismu, lai atlīdzinātu izdevumus arī par tādas personas sniegto juridisko palīdzību, kura nav zvērināts advokāts. Tajā pašā laikā valsts neesot paredzējusi mehānismu, kā atlīdzināt izdevumus par tāda paša jurista sniegto juridisko palīdzību citām personām. Tādējādi apstrīdētajā normā paredzētajai atšķirīgajai attieksmei pret Pieteikuma iesniedzējas norādītajām personu grupām neesot saprātīga pamata.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – **Saeima** – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 92. pantam.

3.1. Saeima atbildes rakstā norāda, ka tā nepiekrīt Pieteikuma iesniedzējas apgalvojumam, ka ar Satversmes 92. panta trešajā teikumā noteikto atlīdzinājumu saprotams arī Civilprocesa likumā paredzēto tiesāšanās izdevumu atlīdzinājums. Satversmes 92. panta trešais teikums neparedzot tajā garantēto pamattiesību horizontālo iedarbību. Tā kā Pieteikuma iesniedzējas

tiesiskajā situācijā tiesību aizskārums cēlonis nav bijusi valsts vai ar valsti saistāma rīcība, nevarot konstatēt, ka apstrīdētā norma ierobežo Pieteikuma iesniedzējas tiesības prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu no citas privātpersonas. Turklāt, pēc Saeimas ieskata, neviena tiesību norma neliedz Pieteikuma iesniedzējai, prasības tiesvedības kārtībā vēršoties pret otru pusi, gūt atlīdzinājumu par izdevumiem jurista sniegtas juridiskās palīdzības samaksai.

3.2. Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas satversmība izvērtējama vienīgi Satversmes 91. panta pirmā teikuma kontekstā. Neesot noliedzams, ka visas personas, kuras ir lietas dalībnieki civilprocesā, atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos. Saeima arī apstiprina, ka apstrīdētā norma tiešām paredz: izdevumi par advokāta palīdzību ir ar lietas vešanu saistīti un atlīdzināmi izdevumi, bet neparedz šāda regulējuma attiecināšanu uz izdevumiem par juridisko palīdzību, ja to nav sniedzis advokāts.

Apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot veicināt kvalitatīvas juridiskās palīdzības sniegšanu civilprocesā. Tā kā Latvijā ir izveidots advokatūras institūts, likumdevējs un arī jebkura persona, kam vajadzīga juridiskā palīdzība, varot prezumēt, ka ikviens advokāts ir spējīgs profesionāli sniegt šādu palīdzību. Savukārt gadījumos, kad persona izvēlas pārstāvi, kas nav advokāts, likumdevējs nevarot garantēt, ka tā savas izvēles rezultātā saņems kvalitatīvu juridisko palīdzību. Attiecībā uz advokātiem arī pastāvot pietiekami skaidrs regulējums gan par atlīdzības apmēru un amata taksēm, gan par iespējamām negatīvām sekām, kas advokātam iestājas tad, ja viņš, pārstāvot savu klientu, pieļauj profesionālu kļūdu. Citu, personas tiesības mazāk ierobežojošu līdzekļu, ar kuriem varētu sasniegt leģitīmo mērķi, pēc Saeimas ieskata, neesot.

Saeima papildus norāda, ka ar Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra spriedumu lietā Nr. 2003-08-01 „Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 96. panta otrās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89. un 92. pantam” (turpmāk arī – spriedums lietā Nr. 2003-08-01) likumdevējam tika uzlikts pienākums uzlabot advokatūras profesionālo darbību, tomēr no minētā sprieduma neizrietot likumdevēja pienākums citus juridiskās palīdzības sniedzējus visās tiesībās pielīdzināt advokātiem. Apstrīdētā norma esot viens no elementiem, kas nosaka atšķirību starp advokātu un ikvienu citu pārstāvi tiesas procesā.

Neesot apstrīdams tas, ka jebkura persona var brīvi izvēlēties savu pārstāvi civilprocesā. Taču tas nebūt nenozīmē, ka likumdevējam jebkurš

pārstāvis tiesību ziņā automātiski jāpielīdzina tiesu varai piederīgai personai – advokātam. Pieteikuma iesniedzējas tiesības brīvi izvēlēties sev pārstāvi neesot ierobežotas, un tai, izvēloties pārstāvi, kas nav advokāts, esot bijis zināms spēkā esošais procesuālais regulējums, kā arī tajā ietilpstošā apstrīdētā norma.

3.3. Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis uzsvēra, ka jēdziens „advokāts” kā profesijas apzīmējums ir jānošķir no jēdziena „jurists” kā izglītības apzīmējuma. Tāpat esot svarīgi nošķirt jēdzienus „pārstāvība” un „juridiskā palīdzība”. Minētajam nošķīrumam esot nozīme arī izskatāmajā lietā salīdzināmo personu grupu noskaidrošanai. Pieteikuma iesniedzēja cenšoties salīdzināt advokātu, kurš lietas vešanā sniedz juridisko palīdzību uz ordera pamata, no vienas puses, un personu, kura ir pārstāvis tiesā uz pilnvaras pamata, no otras puses. Taču šīs esot divas pilnīgi atšķirīgas personu grupas, jo advokāti kā tiesu sistēmai piederīgas personas, kas darbojas uz publiska akta – ordera – pamata, neesot salīdzināmi ar tiesu varai nepiederošām personām, kas darbojas kā pārstāvji uz privāta akta – pilnvaras – pamata.

Saeimas pārstāvis uzsvēra arī to, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir citu personu tiesību un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzība, jo kvalitatīva juridiskā palīdzība tiesvedības procesā veicina šā mērķa sasniegšanu. Tāpēc likumdevējam esot pienākums nodrošināt kvalitatīvas juridiskās palīdzības sniegšanu personām civilprocesā, un to visupirms spējot garantēt advokatūras institūts.

Saeimas pārstāvis pauda viedokli, ka apstrīdētā norma būtu izvērtējama Satversmes 92. panta pirmā teikuma aspektā, un vienlaikus uzsvēra, ka šī Satversmes norma neprasa visos procesos juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu noregulēt vienādi. Ievērojot Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, valstij šāda regulējuma noteikšanā esot ļoti plaša rīcības brīvība.

4. Pieaicinātā persona – **Tieslietu ministrija** – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 92. pantam.

Tieslietu ministrija uzsver, ka advokāta profesija ir viena no reglamentētajām sabiedriski nozīmīgajām profesijām, tāpēc normatīvajos aktos uz to attiecināti īpaši profesionālie standarti un prasības. Advokāta statuss apliecinot viņa profesionālo kvalifikāciju, pieredzi, juridisko sagatavotību un spējas aizstāvēt un pārstāvēt klientu intereses tiesā. Līdz ar advokāta statusu šīs profesijas pārstāvji iegūstot normatīvajos aktos noteiktās tiesības, taču

vienlaikus to sniegtā juridiskā palīdzība tiekot pakļauta stingrai kontrolei. Normatīvajos aktos esot reglamentēta arī jurista profesija, tomēr tai izvirzītās prasības neesot tik stingras kā advokātiem noteiktās prasības.

Tieslietu ministrija ievērojot spriedumā lietā Nr. 2003-08-01 norādīto, ka Satversmes 92. pantā ietvertais jēdziens „advokāts” ir interpretējams plaši, kā arī Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija spriedumā lietā Nr. 2003-04-01 „Par Civilprocesa likuma 82. panta piektās daļas un 453. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam” (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2003-04-01) un 2003. gada 6. novembra spriedumā lietā Nr. 2003-10-01 „Par Civilprocesa likuma 83. panta 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam” (turpmāk – spriedums lietā Nr. 2003-10-01) atzīto, ka kvalitatīvu juridisko palīdzību civillietās spēj sniegt ne tikai advokāti, bet arī citas personas. Tomēr minētie spriedumi esot pieņemti citos faktiskajos apstākļos un atšķirīgā tiesiskajā situācijā. Proti, neesot bijis tāda tiesiskā regulējuma, kas garantētu valsts apmaksātu juridisko palīdzību mazturīgām un citām personām, kurām tā nepieciešama. Turklāt pēdējo desmit gadu laikā esot ievērojami pieaudzis advokātu skaits, kā arī neregulēts jautājums par advokātu profesionālo un disciplināro atbildību. Tādējādi analizējamās situācijas faktiskie apstākļi esot būtiski mainījušies.

Saeimas norādītais apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot atzīstams par pamatotu, jo advokātam piešķirtās tiesības un izvirzītās prasības, kā arī mehānisms, kas liekot advokātam apzināties atbildību par savu darbu, nodrošinot personas interesēm atbilstošu, kvalitatīvāku un efektīvāku lietas iztiesāšanu. Personas pilnīgi nepārzinot savas civilprocesuālās tiesības un bez advokāta palīdzības nespējot tās pilnvērtīgi izmantot. Tā kā civilprocess notiek, ievērojot sacīkstes principu, personas bez juridiskās palīdzības varot kaitēt savu interešu aizsardzībai tiesā.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, izskatāmajā lietā arī esot būtiski nošķirt jēdzienus „puses pilnvarotais pārstāvis” un „juridiskās palīdzības sniedzējs”. Juridiskās palīdzības sniedzējs vienmēr varot izpildīt arī pārstāvja funkcijas, turpretim puses pārstāvis nevarot nodarboties ar juridiskās palīdzības sniegšanu. Atšķirīga citastarp esot arī šo personu pārstāvības noformēšanas kārtība.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve – **Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietniece tiesību politikas jautājumos Laila Medina** – uzsvēra, ka

iespēja pieaicināt advokātu juridiskās palīdzības sniegšanai civilprocesā ir puses tiesības. Apstrīdētā norma nekādi neierobežojot personas tiesības izvēlēties savu pārstāvi.

No izskatāmās lietas esot nošķirama situācija, kad juridisko palīdzību nodrošina valsts. Proti, Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likumā gan esot paredzēts, ka juridisko palīdzību civilprocesā tiesā var sniegt arī personas, kas nav advokāti. Tomēr šajā likumā esot paredzēta kārtība un mehānismi, kā pārbaudāmas šādu personu spējas sniegt kvalitatīvu juridisko palīdzību. Turklāt ar šo likumu aptvertajās situācijās juridiskajai palīdzībai iztērētie līdzekļi netiekot piedzīti no zaudējušās puses.

Savukārt regulējums tam, kā atlīdzināmi ar tiesvedību saistītie izdevumi, esot vērtējams Satversmes 92. panta pirmā teikuma ietvaros, proti, tiesību uz pieeju tiesai aspektā. Taču esot jāņem vērā, ka likumdevējam atzīstama plaša rīcības brīvība noteikt, kādā veidā šādi izdevumi atlīdzināmi. Tāpēc no Satversmes 92. panta neizrietot valsts pozitīvs pienākums paredzēt pēc iespējas pilnīgāku tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanu.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka izskatāmajā lietā nepieciešams izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta trešajam un ceturtajam teikumam, vispirms noskaidrojot, vai izdevumi, kas civilprocesa ietvaros personai radušies, vēršoties pēc juridiskās palīdzības, ir uzskatāmi par izdevumiem, kas radušies „nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā” Satversmes 92. panta trešā teikuma izpratnē.

Šajā ziņā esot jāņem vērā Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 7. panta trešajā daļā paredzētais, ka mantiskais zaudējums aptver arī izmaksas, kas saistītas ar pārstāvja sniegto juridisko palīdzību. Prettiesiska tiesību aizskāruma jēdziens civiltiesībās esot daudz plašāks nekā krimināltiesībās un administratīvajās tiesībās, jo par prettiesisku darbību civiltiesībās esot atzīstama arī tāda darbība, kas nepamatoti aizskar citas personas subjektīvās tiesības un likumīgās intereses. Tas nozīmējot, ka tiesības saņemt atlīdzību par izdevumiem, kas radušies sakarā ar civilprocesā nepieciešamās juridiskās palīdzības apmaksu, arī ietilpst Satversmes 92. panta tvērumā.

Tiesībsargs atzīst, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir panākt, lai personas saņem kvalitatīvu juridisko palīdzību. Tādējādi valsts varot izvirzīt prasību, lai personu pārstāvji civilprocesā būtu atbilstoši juridiski kvalificēti. Tomēr apstrīdētās normas leģitīmo mērķi esot iespējams sasniegt ar personu tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, nosakot juridiskās palīdzības sniedzējiem vienotas prasības un atbildību, tai skaitā pienākumu reģistrēties kā juridiskās palīdzības sniedzējiem. Šāds leģitīms mērķa sasniegšanas ceļš būtu efektīvāks un taisnīgāks, jo arī pašlaik, kad tiesības prasīt atlīdzību par saņemto juridisko palīdzību ir ierobežotas, juridisko palīdzību Latvijā daudzos gadījumos sniedzot personas, kas nav advokāti. Šādu personu palīdzību tiesas procesā biežāk izmantojot indivīdi ar mazākiem ienākumiem, jo advokātu sniegtā palīdzība esot dārgāka. Turklāt advokāta dalība tiesas procesā pati par sevi negarantējot pozitīvu iznākumu.

Tiesas sēdē Tiesībsarga pārstāve – **Tiesībsarga biroja Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas vadītāja vietiece Gundega Bruņeniece** – uzsvēra, ka Satversmes tiesas judikatūrā jēdziens „advokāts” ir tulkots paplašināti, attiecinot to ne tikai uz advokātiem šā vārda gramatiskajā nozīmē, bet arī uz citiem kvalificētiem juristiem. Situācijā, kad personai vispār nav iespējas prasīt, lai tai tiktu atlīdzināti izdevumi par juridisko palīdzību, ko sniegusi persona, kura nav advokāts, varot rasties personas pamattiesību aizskārums. Tāpēc esot jāvērtē, vai apstrīdētajā normā paredzētā atšķirīgā attieksme pret juridisko palīdzību saņemošo personu grupām ir nepieciešama.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu padome – atbalsta apstrīdētajā normā noteikto, proti, to, ka ar lietas vešanu saistītie izdevumi ir vienīgi izdevumi par advokāta un nevis kādas citas personas juridisko palīdzību, un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 92. pantam.

Tiesas sēdē Tieslietu padomes pārstāve – **Tieslietu padomes locekle Ināra Garda** – norādīja, ka atbalsts apstrīdētajā normā noteiktajam pausts tādēļ, ka šobrīd likumdevējs un Tieslietu ministrija aktualizējot nepieciešamību civilprocesā ieviest tā saukto advokātu procesu, lai valstī nostiprinātu tiesiskumu. Vērtējot apstrīdēto normu, esot jāņem vērā, ka advokāti ir tiesu sistēmai piederīgas personas, kurām ir saistošas ētikas prasības un kuras ir pakļautas disciplinārbildībai. Advokātiem kā tiesu sistēmai piederīgām personām esot nodrošinātas daudz plašākas pilnvaras un iespējas pārstāvēt

klientu intereses nekā citiem juristiem. Advokāta amata kandidātiem esot jākārto īpašs pārbaudījums, tāpēc viņu sniegtās juridiskās palīdzības kvalitāti varot prezumēt. Šobrīd valstī advokātu skaits neesot ierobežots, tā ka jebkurš atbilstošas kvalifikācijas jurists varot kļūt par advokātu. Turklāt Latvijā juridiskā palīdzība tiekot garantēta arī mazturīgām personām.

7. Pieaicinātā persona – **Latvijas Zvērinātu advokātu padome** (turpmāk arī – LZAP) – uzskata, ka ar apstrīdētajā normā ietverto jēdzienu „advokāts” saprotamas Latvijas Republikas Advokatūras likuma (turpmāk – Advokatūras likums) 4. pantā minētās personas. Proti, par advokātu esot uzskatāms nevis jebkurš jurists vai tikai zvērināts advokāts, bet gan zvērināts advokāts, zvērināta advokāta palīgs vai citas valsts advokāts, kas ieguvis tiesības praktizēt Latvijā. Juristi, kas piedalās civilprocesā, nebūdami advokāti, pēc sava statusa esot tikai pilnvaroti pārstāvji. Tādējādi izdevumi par juridisko palīdzību, ko sniedz šādas personas, esot kvalificējami kā atlīdzība par pilnvarotā pārstāvja sniegto palīdzību. Taču saskaņā ar Civillikuma 2304. pantu šāda atlīdzība nevarot būt peļņas avots, un tas nozīmējot, ka šādi izdevumi nav atlīdzināmi.

Šādas interpretācijas pamats esot apstrīdētās normas leģitīmais mērķis – panākt, ka civilprocesā personām tiek nodrošināta savlaicīga, efektīva un kvalitatīva juridiskā palīdzība. Tādējādi apstrīdētā norma nodrošinot līdzsvaru starp pušu tiesiskajām interesēm. No vienas puses, apstrīdētā norma ierobežojot to izdevumu apmaksas veidus un apmēru, kuri pusei radušies pret to celtās prasības dēļ, un tādējādi nepakļaujot zaudējušo pusi nesamērīgu izdevumu atlīdzināšanas pienākumam. No otras puses, apstrīdētā norma likumdevēja noteiktajā veidā un apmērā piešķirot uzvarējušajai pusei tiesības prasīt tai saistībā ar konkrētajā lietā advokāta sniegto juridisko palīdzību radušos izdevumu atlīdzināšanu.

Advokātu sniegtās juridiskās palīdzības efektivitāti un kvalitāti garantējot vairāki apstākļi, proti: advokāta piederība tiesu sistēmai, kas viņam piešķir plašākas pilnvaras un iespējas aizstāvēt klienta intereses; advokāta profesionālā, materiālā un disciplinārā atbildība par savu rīcību; advokāta pienākums ievērot advokātu ētikas normas; advokāta tālākizglītošanās pienākums; skaidra klientu interesēs veikto izdevumu uzskaitē; advokāta iespēja apdrošināt savu profesionālo darbību un citi apstākļi. LZAP arī uzskata,

ka civilprocess nav tik vienkāršs process, lai persona bez juridiskās izglītības tajā varētu pati sevi pārstāvēt, pienācīgi aizstāvēt savas intereses un atspēkot pretējās puses argumentus.

Tiesas sēdē LZAP pārstāvis – **zvērināts advokāts Lauris Liepa** – papildus norādīja, ka Latvijā šobrīd ir 1236 zvērināti advokāti un 92 zvērinātu advokātu palīgi, kā arī 14 Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņi, kas advokāta statusu ieguvuši citās Eiropas Savienības dalībvalstīs.

Jēdziena „advokāts” saturs esot pietiekami skaidrs, un tas nekādā gadījumā nevarot nozīmēt to pašu, ko jēdziens „jurists”. Nevienā Latvijas normatīvajā aktā neesot definēts, kas ir kvalificēts jurists. Turklāt šādas personas sniegtās juridiskās palīdzības kvalitāti atšķirībā no advokāta sniegtās juridiskās palīdzības kvalitātes nevarot prezumēt. Ja apstrīdētā norma tiktu atzīta par antikonstitucionālu, tad vispārējās jurisdikcijas tiesām civilprocesā nāktos gan vērtēt personu sniegtās juridiskās palīdzības kvalitāti, gan risināt šādu personu atlīdzības jautājumus. Turklāt Pieteikuma iesniedzēja savā konstitucionālajā sūdzībā nenošķirot pārstāvību no juridiskās palīdzības. Tas nozīmējot, ka, pēc Pieteikuma iesniedzējas domām, juridisko palīdzību var sniegt jebkura persona, kas ir tiesīga būt par pārstāvi tiesā. Taču šāds uzskats vispār neietverot prasību pēc juridiskās kvalifikācijas.

Satversmes tiesas 2003. gadā pieņemtajos spriedumos advokatūras darbība esot kritizēta pamatoti, jo tolaik tajā bijuši konstatējami nopietni trūkumi. Tomēr pagājušo desmit gadu laikā advokatūrā esot notikušas būtiskas pārmaiņas, kuru rezultātā advokatūra izveidojusies par ļoti stipru un pārskatāmu organizāciju.

L. Liepa arī uzsvēra, ka 11 Eiropas valstīs civilprocesā ir noteikts advokātu process. Tāpēc, pieņemot apstrīdēto normu un lemjot par tās negrozīšanu, likumdevējam esot vēl jo lielāka rīcības brīvība un likumdevējs varot paredzēt, ka atlīdzināmi ir tikai izdevumi par advokāta sniegto juridisko palīdzību.

8. Pieaicinātā persona – Advokātu atbalsta biedrība – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 92. pantam.

Izdevumi, kas personai radušies, maksājot par tāda juridiskās palīdzības sniedzēja pakalpojumiem, kurš nav advokāts, esot kvalificējami kā zaudējumi Civillikuma izpratnē. Šādu zaudējumu pierādīšana esot vienkārša, jo personai,

kura vēlas tos piedzīt, vajagot tikai norādīt uz tiesas spriedumu, kurā pretējās puses prasības atzītas par nepamatotām. Turpretim advokāta palīdzības apmaksai veikto izdevumu atgūšana procesuāli privileģētākā ceļā esot daļa no Satversmes 92. pantā nostiprināto pamattiesību garantijām, kuras likumdevējs pamatoti attiecinot tikai uz tādu juristu palīdzību, kuru kvalifikācija ir prezumējama.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Juristu biedrība – piekrīt Saeimas viedoklim, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. un 92. pantam.

Apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot realizēt taisnīguma principu, lai tā puse, kuras labā taisīts spriedums, neciestu finansiālus zaudējumus, kas radušies, izmantojot advokāta sniegto palīdzību. Likumdevējs, CPL 44. pantā paredzot tiesības atgūt izdevumus par advokāta palīdzību, esot noteicis, ka civilprocesā atlīdzināmi ir tikai izdevumi par kvalitatīvu juridisko palīdzību, nevis par jebkādu palīdzību. No šā regulējuma varot izsecināt likumdevēja vēlmi civilprocesā nošķirt pārstāvības un juridiskās palīdzības sniegšanas funkcijas, kā arī nodomu tikai advokātiem piešķirt ekskluzīvas tiesības sniegt juridisko palīdzību.

Izskatāmajā lietā esot svarīgi ņemt vērā, ka konstitucionālo sūdzību iesniegusi juridiskā persona. Attiecinot apstrīdēto normu uz plašāku juridiskās palīdzības sniedzēju loku, varētu veidoties situācija, kad izdevumu atlīdzinātājam nākas segt arī tādas izmaksas, kas juridiskajai personai radušās uz citu saistību, piemēram, darba līguma vai sabiedrības statūtu, pamata un kas tai rastos neatkarīgi no tā, vai šī juridiskā persona ir vai nav iesaistīta tiesvedībā. Tā kā apstrīdētajai normai esot jāaizsargā arī juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinātāja intereses, šo normu nedrīkstot attiecināt uz plašāku personu loku, citādi izdevumu atlīdzinātāja interešu aizskāruma risks būtu pārāk augsts. Konkrētajā gadījumā Pieteikuma iesniedzējai bijušas pietiekamas iespējas saņemt kvalitatīvu juridisko palīdzību, arī nevēršoties pēc papildu palīdzības pie pieteikumā norādītās personas.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Juristu apvienība – uzskata, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir citu personu tiesību aizsardzība, kura izpaužas tādējādi, ka atlīdzināmi ir tikai izdevumi par advokāta palīdzību. CPL interpretējot sistēmiski, varot secināt: ja likumdevējs būtu vēlējies civilprocesa

ietvaros noteikt pienākumu atlīdzināt arī izdevumus par personas pārstāvību, tad tiesāšanās izdevumi tiktu attiecināti ne tikai uz advokātu, kā tas norādīts apstrīdētajā normā, bet arī uz pārējiem CPL 82. panta pirmajā daļā minētajiem pārstāvjiem, aptverot arī pašai izdevumus un pilnvarotos pārstāvjus.

Savukārt prasīt, lai tiek atlīdzināti izdevumi par citu juridiskās palīdzības sniedzēju, nevis advokātu sniegto juridisko palīdzību, persona varot vispārējās tiesvedības kārtībā.

11. Tiesas sēdē pieaicinātās personas – **Latvijas Tiesnešu biedrības** – pārstāve **Latvijas Tiesnešu biedrības valdes locekle Dzintra Balta** uzsvēra, ka tiesas procesā tiesai nebūtu jāvērtē juridiskās palīdzības kvalitāte, jo tas neesot tiesas spriešanas jautājums. Personai, kura vēlas pretendēt uz izdevumu atlīdzību, esot tiesības pašai izvēlēties, pie kāda juridiskās palīdzības sniedzēja vērsties – pie tā, ar kura palīdzību saistītos izdevumus atlīdzina, vai pie tā, ar kura palīdzību saistītos izdevumus neatlīdzina.

Pārstāvībai un juridiskajai palīdzībai esot atšķirīgi mērķi. Juridiskā palīdzība atspoguļojot valsts mērķi garantēt kvalitatīvu un efektīvu tiesas procesu. Tādējādi juridiskās palīdzības sniedzējs esot persona, kas sniedz kvalificētu juridisko palīdzību. Savukārt pārstāvis parasti esot tas, kas aizvieto personu, turklāt nevis vienmēr, bet tikai tad, kad pati persona nevēlas, nespēj vai nedrīkst sevi pārstāvēt.

Papildus Saeimas norādītajam apstrīdētās normas leģitīmajam mērķim par tādu esot uzskatāma arī pienācīga tiesas darbība. Gan sabiedrības, gan katra indivīda interesēs esot tas, lai taisnīga tiesa tiek realizēta ar profesionālu un kvalitatīvu juridisko palīdzību. Pašlaik nevarot uzskatīt, ka puse, kurai palīdzību sniedz advokāts, un puse, kurai palīdzību sniedz kāda cita persona, atrodas salīdzināmos apstākļos, jo tikai attiecībā uz advokātiem esot izveidots mehānisms, kas ļauj prezumēt to sniegtās juridiskās palīdzības kvalitāti. Savukārt uzvarēta lieta ne vienmēr esot sniegtās juridiskās palīdzības kvalitātes rādītājs.

Attiecībā uz iespējamo Satversmes 92. panta pārkāpumu Dz. Balta norādīja, ka civilprocess ir publiska tiesība. Savukārt zaudējumu atlīdzība esot privāttiesisks jautājums. Vēršanās tiesā pati par sevi nevarot radīt personai tiesību aizskārumu, jo katrai personai, ja tā nāk uz tiesu, esot tiesības uz taisnīgu tiesu – pat tad, ja šī persona attiecīgo lietu tiesā zaudē.

12. Tiesas sēdē pieaicinātā persona – **Dr. iur. Edvīns Danovskis** – norādīja, ka izskatāmajā lietā Satversmes 92. panta trešā teikuma sakarā ir jānoskaidro, vai konkrētajā gadījumā konstatējams nepamatots tiesību aizskārums. Jēdzienu „nepamatots tiesību aizskārums” un „prettiesiska rīcība” saturs esot atšķirīgs. Proti, pirmais esot plašāks jēdziens, un likumdevējam vajagot nodrošināt, ka zināmos gadījumos kompensācija ir paredzēta arī par tādu rīcību, kas formāli ir tiesiska, piemēram, kad tiek noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi.

Tomēr tiesiskā valstī tiesvedības process kā tāds nevarot būt nepamatots tiesību aizskārums un personai vajagot apzināties, ka to tiesā var iesūdzēt gan pamatoti, gan nepamatoti. Vienlaikus vajagot ņemt vērā, ka tiesvedības process vienmēr ir kādas saistības neizpildes vai citāda tiesību aizskāruma sekas, respektīvi, prettiesiskas rīcības sekas. Tomēr faktu, ka viena persona vēršas ar prasību tiesā pret citu personu, pat ja šī prasība tiek atzīta par nepamatotu, nevarot uzskatīt par likumā paredzēto tiesību vērsties tiesā ļaunprātīgu izmantošanu. Turklāt nevis prasītāja, bet tiesas rīcība esot tā, kas radot pienākumu atbildētājam ierasties tiesā. Tāpēc par pašsaprotamiem esot atzīstami arī tiesāšanās izdevumi, jo tie izriet no tiesībām uz taisnīgu tiesu. Tas nozīmējot, ka izskatāmajā lietā jautājums par tiesāšanās izdevumu atlīdzību vērtējams Satversmes 92. panta pirmā teikuma ietvaros.

Savukārt šajā ziņā esot svarīgi noskaidrot, kādēļ tiesāšanās izdevumi vispār tiek atlīdzināti. Parasti kā pamatojums šādai rīcībai tiek norādīts apsvērums, ka, pirmkārt, šāda rīcība ir taisnīga un, otrkārt, šāda kārtība mazina nepamatotu sūdzību iesniegšanu tiesā. Tomēr esot rūpīgi jāapsver, vai ar pieeju tiesai ir saistīti visi tiesāšanās izdevumi, tostarp arī tie, kas rodas lietas iztiesāšanas gaitā un pēc tiesvedības beigām.

13. Tiesas sēdē pieaicinātā persona – **Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants Aigars Strupiņš** – norādīja, ka apstrīdētā norma paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras savas civillietas vešanai izvēlas advokātu, un personām, kuras šim pašam nolūkam izvēlas citu personu. Tādējādi persona, kura izvēlējusies advokātu, atrodies izdevīgākā stāvoklī nekā persona, kura izvēlējusies citu juridiskās palīdzības sniedzēju.

Tas, kā likumdevējs nodrošina personu tiesības uz taisnīgu tiesu, veidojot tiesu sistēmu un noregulējot procesuālās tiesības, lielā mērā esot tiesībpolitisks jautājums. Tāpēc varot uzskatīt, ka visas sabiedrības un arī atsevišķu personu – juridiskās palīdzības sniedzēju klientu – interesēm atbilst tas, ka tiek izveidota advokatūra kā profesionāla organizācija, kas, rūpējoties par savu biedru profesionalitāti, atbildību un izglītošanu, nodrošina pienācīgas kvalitātes juridisko palīdzību. Šādā veidā advokāti tiek pakļauti valsts noteiktai atbildībai un kontrolei. Tādējādi juridiskās palīdzības kvalitātes garantēšanas labad valsts varējusi apstrīdētajā normā noteikt atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras kā juridiskās palīdzības sniedzēju izvēlējušās advokātu, un personām, kuras izvēlējušās citu juridiskās palīdzības sniedzēju.

Tiesībpolitisks jautājums esot arī tas, kādas personas drīkst būt par pārstāvjiem civillietās. Šajā jautājumā tiesiskais regulējums esot liberāls, jo pusei civilprocesā sniedzot plašu izvēles brīvību, kas atbilstot puses privātautonomijai. Taču likumdevējs, ņemot vērā, ka tam procesuālo tiesību normu pieņemšanā ir piešķirta liela rīcības brīvība, varot ieņemt arī paternālistisku nostāju un ierobežot juridiskās palīdzības sniedzēju loku. Katrā ziņā apstrīdētās normas leģitīmais mērķis esot ieviest vienotu tiesisku kārtību, kas sekmē likumību. Tāpēc valsts drīkstot paredzēt, ka pusei, kas izvēlas advokātu, ir priekšrocība atgūt savus izdevumus par juridisko palīdzību, bet pusei, kas neizvēlas advokātu, šādas priekšrocības nav. Šāda kārtība neradot Satversmē personai garantēto tiesību uz taisnīgu tiesu aizskārumu.

14. Pēc Saeimas lūguma viedokļa sniegšanai lietā tiesas sēdē pieaicinātā persona – **zvērināts advokāts Linards Muciņš** – vērsa uzmanību uz to, ka apstrīdētās normas izvērtēšanā jāņem vērā advokāta piederība tiesu sistēmai. Likumā „Par tiesu varu” likumdevējs esot skaidri noteicis, ka tiesu veido ne tikai tiesneši, bet arī tiesu sistēmai piederīgas personas, tostarp advokāti. Šī piederība pamatojot advokāta īpašo lomu tiesas procesā un lietas vešanā. Advokātam kā tiesu varai piederīgai personai esot gan īpašas tiesības un privilēģijas, gan specifiski pienākumi un ierobežojumi.

Esot jāņem vērā, ka, piesaistot lietas vešanai personu, kas nav advokāts, veidojoties privāttiesiskas attiecības, bet advokāta darbības regulējums un advokāta sniegtā juridiskā palīdzība pamatojoties publiskajās tiesībās. Proti, persona, kas nav advokāts, pusi tiesā varot pārstāvēt tikai uz pilnvaras pamata,

tādējādi šai personai esot tikai tās pašas tiesības, kas piemīt pilnvaras devējam, turklāt pilnvarnieku ierobežojot pilnvaras devēja griba. Savukārt advokāts juridisko palīdzību lietas vešanā sniedzot uz publiska akta – ordera – pamata un varot brīvi izvēlēties klienta interešu aizstāvības taktiku, bet advokāta tiesības, ko nosaka publiskās tiesības, esot daudz plašākas nekā viņa klienta tiesības.

Valsts, izveidojot advokatūras institūtu un paredzot, ka civilprocesā pusēm juridisko palīdzību lietas vešanā sniedz advokāts, juridiskās palīdzības sniegšanu esot pakļāvusi publiski tiesiskai kontrolei. Savukārt citas personas sniegtā juridiskā palīdzība neesot pakļauta kontrolei un valsts regulējumam. Tā kā valsts ir uzņēmusies atbildību par advokāta sniegtās juridiskās palīdzības kvalitāti, valsts arī esot varējusi apstrīdētajā normā paredzēt atšķirīgu attieksmi pret citām personām, kas nav advokāti, bet sniedz juridisko palīdzību. Tāpēc valsts arī esot bijusi tiesīga noteikt, ka atlīdzināti tiek vienīgi izdevumi par advokāta sniegto juridisko palīdzību, kuras izmaksas turklāt esot stingri regulētas advokātu atlīdzības taksēs.

Secinājumu daļa

15. Konstitucionālajā sūdzībā ietverts prasījums izvērtēt apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 91. un 92. pantam.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzējas pārstāve precizēja prasījumu, norādot, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 92. panta pirmajam teikumam (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 13. janvāra sēdes stenogrammu, lietas materiālu 2. sēj. 188. un 189. lpp.*).

Līdz ar to izskatāmajā lietā izvērtējama apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 92. panta pirmajam teikumam.

16. Apstrīdētā norma paredz, ka ar lietas vešanu saistītie izdevumi ir „izdevumi par advokāta palīdzību”.

Lietā izteikti atšķirīgi viedokļi gan par to, kā apstrīdētā norma interpretējama, proti, vai tā paredz, ka ir atlīdzināmi izdevumi par jebkuras personas vai vienīgi par Advokatūras likumā minēto personu sniegto juridisko palīdzību, gan arī par to, kādas tiesiskās sekas apstrīdētā norma rada.

Tāpēc izskatāmajā lietā, lai noskaidrotu prasījuma robežas, vispirms jānoskaidro apstrīdētās normas saturs un tiesiskās sekas (*sk. Satversmes tiesas*

2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 8.1. punktu un 2013. gada 28. jūnija sprieduma lietā Nr. 2012-26-03 12.1. punktu).

16.1. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētajā normā lietotais jēdziens „advokāts” būtu iztulkojams atbilstoši Satversmes tiesas spriedumos lietās Nr. 2003-04-01, Nr. 2003-08-01 un Nr. 2003-10-01 sniegtajai juridiskā jēdziena „advokāts” interpretācijai.

Minētajos Satversmes tiesas spriedumos jēdziens „advokāts” vērtēts tā konstitucionāli tiesiskajā nozīmē, ar to saprotot „personas tiesības saņemt juridisko palīdzību, brīvi izvēloties aizstāvi vai pārstāvi dažādās lietās no iespējami plašāka kvalificētu juristu loka un atsevišķos likumā noteiktos gadījumos arī no citu personu loka” (*Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-08-01 secinājumu daļas 1.3. punkts*).

Tomēr Satversmes tiesa norādījusi arī uz to, ka „likumdevējam ir tiesības, ņemot vērā katra procesa īpatnības, noteikt to personu loku, kuras konkrētajā procesā var sniegt juridisko palīdzību un būt par aizstāvjiem vai pārstāvjiem lietā” (*Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-08-01 secinājumu daļas 2. punkts*). Vienu un to pašu juridisko jēdzienu atšķirīgās tiesību normās un vēl jo vairāk atšķirīgās tiesību nozarēs likumdevējs var lietot patstāvīgā nozīmē (*sal. ar Satversmes tiesas 2012. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-19-01 9. punktu*). Tātad Satversmes normās un citās tiesību normās, tostarp apstrīdētajā normā, vienam un tam pašam juridiskajam jēdzienam, šajā gadījumā – jēdzienam „advokāts”, var būt atšķirīgs saturs.

Atbilstoši interpretācijai, kādu jaunākajos spēkā esošajos nolēmumos sniedzis Senāts (*sk. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2011. gada 23. novembra sprieduma lietā Nr. SKC-377/2011 9. punktu un 2012. gada 21. marta sprieduma lietā Nr. SKC-308/2012 12. punktu*), ar juridisko jēdzienu „advokāts” apstrīdētajā normā saprotamas tikai Advokatūras likuma 4. panta pirmajā daļā minētās personas, proti: 1) zvērināti advokāti; 2) zvērinātu advokātu palīgi; 3) Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņi, kuri ieguvuši advokāta kvalifikāciju kādā no Eiropas Savienības dalībvalstīm; 4) trešo valstu advokāti, kas Latvijā praktizē atbilstoši Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem par juridisko palīdzību (turpmāk kopā – advokāts CPL izpratnē).

16.2. Apstrīdētā norma pati par sevi nenosaka, vai atlīdzināmi ar lietas vešanu saistītie izdevumi, tostarp izdevumi par juridisko palīdzību. Šādu izdevumu atlīdzināšanas pienākumu paredz CPL 44. pants.

Savukārt no pieteikuma un no Pieteikuma iesniedzējas pārstāves tiesas sēdē teiktā izriet, ka CPL 33. panta trešās daļas 1. punkts tiek apstrīdēts tiktāl, ciktāl tas civilprocesa ietvaros neparedz tiesības saņemt atlīdzinājumu par juridisko palīdzību, ko sniegusi persona, kura nav advokāts CPL izpratnē (turpmāk arī – apstrīdētais regulējums).

Saeima un atsevišķas pieaicinātās personas gan izteikušas šādu viedokli: lai arī apstrīdētais regulējums liedz saņemt ar lietas vešanu saistīto izdevumu atlīdzinājumu civilprocesiālā kārtībā, taču Pieteikuma iesniedzējai ir tiesības iesniegt atsevišķu prasību tiesā un tādā veidā atgūt izdevumus, kas tai radušies, saņemot juridisko palīdzību no personas, kura nav advokāts CPL izpratnē (*sk. Saeimas atbildes rakstu, lietas materiālu 1. sēj. 48. lpp., un Advokātu atbalsta biedrības rakstveida viedokli, lietas materiālu 1. sēj. 153. un 154. lpp.*).

Tomēr šāds uzskats nav pamatots. Senāts ir atzinis, ka strīds par izdevumiem, ko reglamentē civilprocesiālās normas, izšķirams saskaņā ar šīm normām un materiālo tiesību normas šāda strīda izšķiršanai nav piemērojamas. Jautājums par to izdevumu atlīdzību, kuri pusei radušies, pilnvarojot pārstāvi lietas vešanai, tiesā izšķirams vienīgi saskaņā ar CPL normām (*sk. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009. gada 21. janvāra spriedumu lietā Nr. SKC-6 un 2011. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. SKC-143/2011 7. punktu*). Tas nozīmē, ka personai nav iespēju pretendēt uz tādu juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu, kuri nav minēti apstrīdētajā normā.

Līdz ar to izskatāmajā lietā apstrīdētais regulējums jāizvērtē tiktāl, ciktāl tas liedz pusei, kurai par labu izšķirta civillietā, saņemt juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinājumu no otras puses gadījumā, kad šādu palīdzību sniegusi persona, kura nav advokāts CPL izpratnē.

17. Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ir paredzēts: „Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 92. pantā minētais jēdziens „taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, „taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un „taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai

valstij atbilstošs process, kurā lieta tiek izskatīta (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu*).

Izskatāmajā lietā apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 92. pantam ir vērtējama otrajā aspektā, ievērojot to, ka apstrīdētā norma ir civilprocesuāla norma, kas regulē konkrētu ar lietas vešanu saistītu izdevumu – izdevumu par juridisko palīdzību – atlīdzināšanu.

18. Tiesības uz taisnīgu tiesu civilprocesa ietvaros aptver vairākus elementus, tostarp tiesības uz brīvu pieeju tiesai jeb tiesas pieejamību (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 19. punktu*). Ņemot vērā, ka valstij ir gan pienākums izveidot neatkarīgas un objektīvas tiesas, gan pienākums nodrošināt virkni procesuālo garantiju, pamatota ir prasība, lai personām tiktu nodrošināta pieeja tiesai un lai personas varētu šīs garantijas izmantot. Proti, iztiesāšanas procesa taisnīgumam nebūtu nozīmes, ja netiktu nodrošināta šā procesa pieejamība (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 8.1. punktu*).

Satversmes tiesas praksē vairākkārt atzīts, ka dažādu maksājumu ieviešana ierobežo pamattiesības uz brīvu pieeju tiesai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 8.2. punktu*). Arī situācijā, kad persona nevar atļauties tai nepieciešamo juridisko palīdzību finansiālu apsvērumu dēļ, bet valsts šādu palīdzību nenodrošina, var tikt konstatēts personas tiesību uz pieeju tiesai ierobežojums (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 6. punktu*).

Apstrīdētais regulējums Pieteikuma iesniedzējai kā pusei (atbildētājai), kurai par labu izšķirta civillietā, neparedz iespēju prasīt, lai tai tiktu atlīdzināti izdevumi par juridisko palīdzību, ko sniegusi persona, kura nav advokāts CPL izpratnē. Līdz ar to izveidojusies tāda situācija, ka Pieteikuma iesniedzēja veikusi maksājumus, kuri, pēc Pieteikuma iesniedzējas domām, bija nepieciešami lietas efektīvai vešanai tiesā, bet kuru atlīdzināšanu tai nav iespējams panākt.

Tātad, lai izvērtētu, vai apstrīdētais regulējums atbilst Satversmei, ir jānoskaidro, vai tiesības uz brīvu pieeju tiesai civilprocesā ierobežo

nosacījums, ka personai, pat ja civillieta izšķirta tai par labu, tomēr netiek atlīdzināti kādi konkrēti tiesāšanās izdevumi.

19. Apstrīdētā norma kā daļa no tiesāšanās izdevumu regulējuma ietverta CPL 33. pantā „Tiesāšanās izdevumi”. Saskaņā ar CPL 33. panta pirmo daļu tiesāšanās izdevumi ir: 1) tiesas izdevumi (valsts nodeva, kancelejas nodeva un ar lietas izskatīšanu saistītie izdevumi) un 2) ar lietas vešanu saistītie izdevumi (tajā skaitā izdevumi par advokāta sniegto juridisko palīdzību, kā arī izdevumi sakarā ar ierašanos uz tiesas sēdēm un ar pierādījumu savākšanu saistītie izdevumi).

Izvērtējot, vai kāds maksājums ir uzskatāms par tādu, kas ierobežo tiesības uz pieeju tiesai, jāņem vērā, ka no prasības nodrošināt minētās tiesības valstij izriet divu veidu pienākumi.

19.1. Pirmkārt, valstij ir jāatturas no tāda regulējuma pieņemšanas, kas personai nosaka nesamērīgus papildu pienākumus, piemēram, veikt maksājumu vai izpildīt citu nosacījumu, lai tā iegūtu pieeju tiesai.

Tā Satversmes tiesa ir atzinusi, ka personas tiesības uz brīvu pieeju tiesai ierobežo pienākums veikt tādus maksājumus, kas uzskatāmi par tiesas izdevumiem CPL 33. panta otrās daļas izpratnē, konkrēti – pienākums maksāt valsts nodevu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra sprieduma lietā Nr. 2004-16-01 7.2. punktu*). Turklāt personas brīvu pieeju tiesai ierobežo arī pienākums veikt tādus maksājumus, kuri gan nav minēti CPL 33. pantā, bet uzskatāmi par tiesāšanās izdevumiem plašākā nozīmē, piemēram, prasība iemaksāt drošības naudu par kasācijas sūdzības vai blakus sūdzības iesniegšanu (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2005-18-01 9. punktu un 2008. gada 20. novembra sprieduma lietā Nr. 2008-07-01 6. punktu*). Šīs tiesības ierobežo arī pienākums iemaksāt juridiskās personas maksātspējas procesa depozītu, lai varētu iesniegt attiecīgu pieteikumu tiesā (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 8.2. punktu*).

Gadījumos, kad nepieciešams noskaidrot Satversmē nostiprināto pamattiesību normu saturu, ir jāņem vērā šo pamattiesību interpretācija starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punktu*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā nostiprināta atziņa, ka dažādu tiesāšanās izdevumu, it īpaši tiesu nodevu, noteikšana ir uzskatāma par tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumu (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2001. gada 19. jūnija sprieduma lietā „Kreuz v. Poland”, iesniegums Nr. 28249/95, 60. punktu*), tostarp arī attiecībā uz komercdarbību veicošām juridiskajām personām (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2005. gada 26. jūlija sprieduma lietā „Podbielski and PPU Polpure v. Poland”, iesniegums Nr. 39199/98, 65. un nākamos punktus*). Pieeju tiesai var ierobežot arī, piemēram, prasība pirms lietas izskatīšanas iemaksāt tiesā nodrošinājumu otras puses tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanai (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1995. gada 13. jūlija sprieduma lietā „Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom”, iesniegums Nr. 18139/91, 59.–61. punktu*).

Tomēr visus minētos maksājumus vieno apstākļi, ka tie veicami vai nu pirms lietas ierosināšanas tiesā vai pirms lietas izskatīšanas uzsākšanas. Šādi maksājumi kā priekšnosacījums personas iespējai panākt strīda izšķiršanu tiesā skar valsts pienākumu atturēties no tiesas pieejamību apgrūtināša regulējuma noteikšanas. Tāpēc šādu maksājumu konstitucionalitāte izvērtējama atbilstoši pamattiesību ierobežojuma kritērijiem, proti, pārbaudot, vai šie maksājumi noteikti ar likumu, vai tiem ir leģitīms mērķis un vai tie atbilst samērīguma principam. Līdz ar to attiecīgie gadījumi ir norobežojami no izskatāmās lietas, jo minētie maksājumi tiešā veidā ierobežo personas pieeju tiesai.

19.2. Otrkārt, Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt atzinusi, ka no Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. pantā nostiprinātajām tiesībām uz taisnīgu tiesu valstij izriet ne vien negatīvie, bet arī pozitīvie pienākumi (*sk., piemēram, 1979. gada 9. oktobra sprieduma lietā Airey v. Ireland, iesniegums Nr. 6289/73, 25. punktu un 2005. gada 15. februāra sprieduma lietā Steel and Morris v. the United Kingdom, iesniegums Nr. 68416/01/73, 60. punktu un 2007. gada 13. marta sprieduma lietā Laskowska v. Poland, iesniegums Nr. 77765/01, 57. punktu*). Proti, valstij ir jānosaka regulējums un, ja nepieciešams, jāparedz finansiālie un organizatoriskie resursi, lai nodrošinātu personai brīvu pieeju tiesai. Tātad zināmos gadījumos valstij ir pienākums noteikt tiesas pieejamību atvieglojošu regulējumu.

Gadījumos, kad valstij no Satversmes 92. panta izriet pienākums veikt pasākumus šajā pantā noteikto tiesību īstenošanai, Satversmes tiesa vērtē, vai

valsts šo pienākumu ir izpildījusi. Turklāt tad, ja šis pienākums paredz izstrādāt un pieņemt konkrēta satura regulējumu, Satversmes tiesa vērtē šā pienākuma saturu un to, vai likumdevējs savu pienākumu ir izpildījis pilnībā (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-21-01 7.–12. punktu*).

Apstrīdētais regulējums skar valsts pienākumu noteikt tādu tiesāšanās izdevumu noregulējumu, kas veicina tiesas pieejamību. Par neatbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam šāds regulējums būtu uzskatāms tikai tad, ja tiktu noskaidrots, ka valsts savu pienākumu nav izpildījusi pienācīgi vai arī, to izpildot, ir pārsniegusi savas rīcības brīvības robežas.

Līdz ar to izskatāmajā lietā jānoskaidro, kāds ir valsts pienākuma saturs un valsts rīcības brīvības apjoms konkrēti juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinājuma noregulēšanā civilprocesā.

19.3. Izvērtējot no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošos valsts pienākumus attiecībā uz civilprocesuālajām normām, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. pants noteiktos gadījumos paredz valsts pienākumu nodrošināt kvalificētu juridisko palīdzību personām, kuras pašas to nevar atļauties (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 5. punktu*). Tātad noteiktos gadījumos iepriekš minētais valsts pienākums sniedzas tiktāl, ka samaksa par juridisko palīdzību valstij jānodrošina no publiskajiem līdzekļiem.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt uzsvērusi, ka Konvencija dalībvalstīm, pildot pienākumu nodrošināt tiesas pieejamību civilprocesā, ir plaša rīcības brīvība tiesāšanās izdevumu regulējuma noteikšanā. It īpaši plaša šī rīcības brīvība ir attiecībā uz to, kā tiesas pieejamība civilprocesā tiek nodrošināta juridiskajām personām, un izšķiršanos par to, vai un kā šādām personām nodrošināma arī juridiskā palīdzība (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2012. gada 22. marta sprieduma lietā „Granos Organicos Nacionales S.A. v. Germany”, iesniegums Nr. 19508/07, 18. un 46. punktu*).

Izspriežot lietas, kas saistītas ar tiesībām uz brīvu pieeju tiesai, tostarp jautājumos par juridiskās palīdzības pieejamību, Eiropas Cilvēktiesību tiesa par nozīmīgu un Konvencijas interpretēšanā vērā ņemamu avotu uzskata Eiropas Padomes Ministru komitejas rekomendācijas Nr. R(81) 7, R(93) 1 un R(2000) 21 (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 22. marta*

sprieduma lietā „Sialkowska v. Poland”, iesniegums Nr. 8932/05, 53. un nākamajos punktos).

Rekomendācijā Nr. R(81) 7 „Par justīcijas pieejamības veicināšanas pasākumiem” Eiropas Padomes Ministru komiteja ir norādījusi, ka „izņemot īpašus gadījumus, uzvarējušajai pusei principā vajadzētu atgūt no zaudējušās puses samaksātās nodevas un citus tiesāšanās izdevumus, tajā skaitā izdevumus advokāta honorāra apmaksai, kas tai saprātīgā veidā radušies procesa laikā” (*Eiropas Padomes Ministru komitejas 1981. gada 14. maija rekomendācijas Nr. R(81)7 „Par justīcijas pieejamības veicināšanas pasākumiem” pielikuma „Principi” 14. punkts*). Proti, tiesiskumam neatbilstu ne tāda situācija, ka valsts vispār nenoteiktu nekādu kārtību tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanai, nedz arī tāda situācija, ka valsts paredzētu atlīdzināt visus personai *de facto* radušos tiesāšanās izdevumus bez jebkādas izvērtēšanas, vai šie izdevumi bijuši nepieciešami lietas efektīvai vešanai tiesā.

Tātad tiesības uz taisnīgu tiesu var skart vienīgi tāds regulējums, kas neparedz personai, kurai lieta izšķirta par labu, tādu tiesāšanās izdevumu atlīdzinājumu, kuri uzskatāmi par nepieciešamiem izdevumiem lietas vešanai tiesā.

Līdz ar to no Satversmes 92. panta pirmā teikuma valstij izriet pienākums pieņemt tādas tiesību normas, kas taisnīgi noregulē ar juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu saistītos jautājumus.

19.4. Lai izvērtētu, vai apstrīdētais regulējums skar tiesības uz brīvu pieeju tiesai, ir jānoskaidro, vai tas personai pēc būtības liedz tādu tiesāšanās izdevumu atlīdzinājumu, kuri uzskatāmi par nepieciešamiem izdevumiem lietas efektīvai vešanai tiesā.

Persona pēc juridiskās palīdzības civilprocesā parasti vēršas tad, ja uzskata, ka pati nespēs sacīkstes principa ietvaros pienācīgi aizstāvēt savas aizskartās vai apstrīdētās civilās tiesības. Tādējādi tiesības uz kvalificētu juridisko pārstāvību ir personas pamattiesības, kas nodrošina citu tiesību īstenošanu (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 2.2. punktu*). Turklāt, kā vairākkārt secinājusi Satversmes tiesa, pārstāvību un kvalificētu juridisko palīdzību var sniegt ne vien advokāts, kura kvalifikācija un spēja sniegt juridisko palīdzību ir prezumējama, bet atsevišķos gadījumos arī citas personas ar atbilstošu juridisko izglītību un pieredzi jurisprudencē (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija*

sprieduma lietā Nr. 2003-04-01 secinājumu daļas 4.1. un 4.2. punktu un 2003. gada 6. novembra sprieduma lietā Nr. 2003-10-01 secinājumu daļas 6. punktu).

Tātad gan personas izdevumi par juridisko palīdzību, ko tai sniedzis advokāts, gan personas izdevumi par juridisko palīdzību, ko tai sniegusi persona, kura nav advokāts CPL izpratnē, *per se* nevar tikt uzskatīti par nelietderīgiem tiesāšanās izdevumiem, kurus personai nav nepieciešams veikt. Tomēr, ņemot vērā likumdevēja plašo rīcības brīvību tiesāšanās izdevumu noregulēšanā, procesuālais regulējums, kas neparedz pēdējā veida juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzināšanu, nav uzskatāms par šķērslī personas pieejai tiesai, ja vien tas atbilst vispārējiem tiesību principiem, tostarp vienlīdzības principam.

No konstitucionālās sūdzības un Pieteikuma iesniedzējas pārstāves tiesas sēdē teiktā izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmei uzskata nevis tāpēc, ka valstij būtu pienākums paredzēt visām personām juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzinājumu pilnā apmērā, bet gan tāpēc, ka likumdevējs šā jautājuma regulējumā pieļāvis atšķirīgu attieksmi pret, no vienas puses, personām, kurām juridisko palīdzību sniedz personas, kas ir advokāti CPL izpratnē, un, no otras puses, personām, kurām juridisko palīdzību sniedz citas personas.

Tātad, lai noskaidrotu, vai apstrīdētais regulējums atbilst Satversmes 92. pantam, ir jāizvērtē tā atbilstība Satversmes 91. panta pirmajā teikumā nostiprinātajam vienlīdzības principam.

20. Satversmes 91. panta pirmais teikums paredz: „Visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā.”

Satversmes tiesa norādījusi, ka šajā Satversmes normā nostiprinātais vienlīdzības princips liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un pat prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats. Vienlīdzības principam arī jāgarantē vienotas tiesiskās kārtības pastāvēšana. Tomēr šāda tiesiskās kārtības vienotība nenozīmē nivelēšanu, jo vienlīdzība

pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2000-07-0409 secinājumu daļas 1. punktu un 2012. gada 21. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-20-01 15. punktu*).

Lai izvērtētu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam, Satversmes tiesai ir jānoskaidro:

1) vai un kuras personas (personu grupas) atrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos;

2) vai apstrīdētā norma paredz vienādu vai atšķirīgu attieksmi pret šīm personām;

3) vai šādai attieksmei ir objektīvs un saprātīgs pamats, proti, vai tai ir leģitīms mērķis un vai ir ievērots samērīguma princips (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 18. februāra sprieduma lietā Nr. 2010-29-01 12. punktu*).

21. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka izskatāmajā lietā var tikt salīdzinātas divas personu grupas: pirmkārt, visas personas, kuras ir puses civilprocesā, kurām par labu izšķirta lieta un kurām radušies izdevumi par juridisko palīdzību, ko sniedzis advokāts CPL izpratnē, un, otrkārt, visas tās personas, kuras ir puses civilprocesā (tostarp Pieteikuma iesniedzēja), kurām par labu izšķirta lieta, bet kurām radušies izdevumi par juridisko palīdzību, ko sniegusi persona, kas nav advokāts CPL izpratnē.

Nav pamatots Saeimas viedoklis, ka minētās grupas juridiskās palīdzības izdevumu aspektā nav salīdzināmas tādēļ vien, ka advokāta sniegtā juridiskā palīdzība tiek noformēta ar publisku aktu – orderi, bet cita persona šādu palīdzību sniedz uz civiltiesiska pilnvarojuma pamata. Kā pamatoti norāda Pieteikuma iesniedzēja, pilnvarojuma līgums nav vienīgais līgums, kas var saistīt personu, kura ir puse civilprocesā, un personu, kura ir tās pārstāvis un vienlaikus sniedz tai juridisko palīdzību. Līdzīgi kā advokāts var vienlaikus darboties kā pilnvarots pārstāvis uz pilnvaras pamata un sniegt juridisko palīdzību uz ordera pamata, arī cita persona var vienlaikus būt pārstāvis uz pilnvaras pamata un sniegt juridisko palīdzību uz cita civiltiesiska līguma, piemēram, uzņēmuma līguma, pamata.

Tādējādi izskatāmajā lietā aplūkojamās personu grupas vieno šādas pazīmes: 1) puses statuss civilprocesā; 2) tām par labu izšķirta lieta un

3) izdevumi, kas tām radušies sakarā ar nepieciešamību vērsties pēc juridiskās palīdzības.

Līdz ar to abas personu grupas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos.

22. Secinot, ka personu grupas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, jānoskaidro, vai attieksme pret šīm personu grupām ir vai nav atšķirīga.

Kā jau norādīts iepriekš, apstrīdētais regulējums paredz, ka personai civilprocesuālā kārtībā ir atlīdzināmi izdevumi par juridisko palīdzību, ja to sniedzis advokāts CPL izpratnē. Savukārt tad, ja personai juridisko palīdzību sniegusi kāda cita persona, kura nav advokāts CPL izpratnē, izdevumi par juridisko palīdzību nav atlīdzināmi.

Līdz ar to pret salīdzināmajām personu grupām tiek īstenota atšķirīga attieksme.

23. Secinot, ka pret vienādos un salīdzināmos apstākļos esošām personu grupām tiek īstenota atšķirīga attieksme, Satversmes tiesai jāizvērtē: 1) vai atšķirīgajai attieksmei ir leģitīms mērķis un 2) vai atšķirīgā attieksme atbilst samērīguma principam.

24. Saeima norāda, ka ar apstrīdēto normu likumdevējs iedibinājis prezumpciju par civilprocesā advokātu sniegtās juridiskās palīdzības kvalitāti un nodrošinājis personām atsevišķas priekšrocības tādā gadījumā, ja tās par juridiskās palīdzības sniedzēju izvēlas advokātu (*sk. Saeimas atbildes rakstu, lietas materiālu 1. sēj. 52. lpp.*). Tādējādi apstrīdētajā normā noteiktajai atšķirīgajai attieksmei esot divi cieši saistīti leģitīmi mērķi: pirmkārt, citu personu tiesību aizsardzība, konkrēti – sabiedrības intereses saņemt kvalificētu juridisko palīdzību, un, otrkārt, demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība, kas izpaužoties pienācīgā tiesu sistēmas darbībā.

Satversmes tiesa vairākkārt norādījusi, ka tiesas procesa efektivitāte palīdz aizsargāt citu cilvēku tiesības un tādējādi var būt par leģitīmu mērķi atšķirīgajai attieksmei (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 12.2. punktu un 2010. gada 24. novembra sprieduma lietā Nr. 2010-08-01 15. punktu*). Pamudinot personas saņemt juridisko palīdzību

tieši no personas, kurai ir atbilstoša kvalifikācija, var ievērojami samazināt to gadījumu skaitu, kad tiesību aizsardzības līdzekļi tiesā netiek izmantoti pietiekami pareizi vai prasmīgi, kā arī uz sacīkstes principu balstīta tiesas procesa ietvaros sekmēt taisnīgāka iznākuma panākšanu. Tādējādi kvalificēta juridiskā palīdzība sekmē ne vien tās personas tiesību aizsardzību, kurai šī palīdzība tiek sniegta, bet arī visa tiesas procesa taisnīgu un efektīvu norisi.

Turklāt kvalificētas juridiskās palīdzības izmantošana nodrošina arī to, ka tiesāšanās izdevumi, kas rodas juridiskās palīdzības saņēmējam, ir prognozējami un saprātīgi. Tādējādi civilprocesā tiek aizsargātas arī tās personas tiesības, kurai civillieta izšķirta par sliktu. Šī persona tiek pasargāta no riska, ka tai jāatlīdzina netaisnīgi izdevumi, proti, tādas izmaksas, kas nav saistītas ar juridiskās palīdzības sniegšanu konkrētajā lietā, vai nepamatoti augstas izmaksas.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums ir noteikts ar leģitīmu mērķi.

25. Lai izvērtētu, vai apstrīdētais regulējums atbilst samērīguma principam, jānoskaidro: 1) vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, tas ir, vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) vai likumdevēja darbība ir samērīga jeb atbilstoša, tas ir, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.1. punktu*).

26. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 13. punktu*).

Aplūkojamā gadījumā ar apstrīdēto regulējumu noteiktās atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis tiek sasniegts tad, ja civilprocesa ietvaros šis regulējums ir piemērots risinājums kvalificētas juridiskās palīdzības sistēmas izveidošanai un ja personām objektīvi ir nodrošinātas iespējas saņemt juridisko palīdzību no advokāta CPL izpratnē.

26.1. Izpildot savu pienākumu noteikt kārtību, kādā personām tiek garantētas tiesības uz kvalificētu juridisko palīdzību, likumdevējs Latvijā izveidojis advokatūru kā sistēmu, kuras ietvaros tiek izvirzītas stingras prasības jaunu biedru uzņemšanai tajā un kurā funkcionē kontroles mehānisms, ar kuru tiek uzraudzīta advokāta profesionālā darbība, ētikas prasību ievērošana, kvalifikācijas uzturēšana un paaugstināšana, kā arī regulēti konkrēti ar advokāta sniegto juridisko palīdzību saistīti jautājumi.

Šajā ziņā jāņem vērā, ka salīdzinājumā ar situāciju 2003. gadā, kad Satversmes tiesa norādīja uz advokatūras darbības nepilnībām, advokatūras organizācijā ir veikti būtiski uzlabojumi, proti: 1) ir atcelts ierobežojums attiecībā uz advokātu skaitu. Pašlaik nekāds maksimums nav noteikts un jebkura persona, kas atbilst Advokatūras likuma prasībām un nokārtojusi zvērināta advokāta eksāmenu, tiek uzņemta zvērinātu advokātu skaitā; 2) ir nostiprināta zvērinātu advokātu un zvērinātu advokātu palīgu profesionālā atbildība par savu darbību, citastarp izveidojot mehānismu fakultatīvai profesionālās darbības apdrošināšanai, kā arī paredzot advokāta pienākumu informēt klientu par to, ka viņa profesionālā darbība nav apdrošināta; 3) ir nostiprināta advokātu disciplināratbildība, proti, izveidota disciplinārlietu komisija, kurā tiek izskatīti jautājumi par pārkāpumiem advokātu profesionālajā darbībā; 4) ir izveidots mehānisms advokātu ētikas prasību ievērošanas uzraudzībai, proti, 2007. gadā izveidota Latvijas Zvērinātu advokātu padomes Ētikas komisija, kas kontrolē ētikas normu ievērošanu; 5) Latvijas Zvērinātu advokātu padome ir izveidojusi mehānismu advokātu kvalifikācijas celšanai, kura ietvaros zvērinātiem advokātiem ir noteikts pienākums celt savu profesionālo kvalifikāciju.

Turklāt, izvērtējot apstrīdētās normas piemērotību leģitīmā mērķa sasniegšanai, ir jāņem vērā gan likumā „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” noteiktais, gan Latvijas starptautiskās saistības.

Proti, kļūstot par Eiropas Savienības dalībvalsti, Latvija ir apliecinājusi: ja personai Latvijā piešķirts advokāta nosaukums, tad šīs personas profesionālā darbība ir pielīdzināma tādai citās Eiropas Savienības dalībvalstīs reglamentētai profesionālajai darbībai vai reglamentētu profesionālo darbību kopumam, kuru uzsākšanai un veikšanai attiecīgās valsts tiesību aktos izvirzītas atbilstošas profesionālās kvalifikācijas prasības. Saskaņā ar likuma „Par reglamentētajām

profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu” 30. pantu advokāts Latvijā ir reglamentēta profesija. Viens no minētā likuma mērķiem ir nodrošināt profesionālās darbības atbilstību noteiktām kvalitātes prasībām un kritērijiem, ja šī darbība ir saistīta ar sabiedrības interešu aizsardzību. Savukārt šā likuma 34. panta pirmās daļas 3. punktā paredzēts, ka speciālo profesionālās kvalifikācijas atzīšanas sistēmu piemēro advokāta prakses tiesību atzīšanā, ja Eiropas Savienības dalībvalsts advokāts vēlas praktizēt (citastarp sniegt juridisko palīdzību civilprocesā) Latvijā ar savas mītnes valsts profesionālo nosaukumu.

Tādējādi advokāta profesija ir reglamentēta profesija ne tikai Latvijā un advokāta statuss, kas piešķirts Latvijā, ļauj personai praktizēt arī citās Eiropas Savienības dalībvalstīs (sk. http://ec.europa.eu/internal_market/qualifications/index_en.htm, aplūkots 2014. gada 23. janvārī).

Līdz ar to apstrīdētais regulējums uzlūkojams kā daļa no vienota tiesiskā regulējuma, kas vērsts uz tādas sistēmas ieviešanu un uzturēšanu, kuras ietvaros personām tiek nodrošinātas Satversmes 92. pantā nostiprinātās pamattiesības.

26.2. Attiecībā uz personu objektīvām iespējām saņemt juridisko palīdzību no advokāta galvenokārt jāņem vērā advokāta palīdzības pieejamības kvantitatīvais un finansiālais aspekts.

Pirmkārt, salīdzinājumā ar situāciju pirms desmit gadiem, kad Satversmes tiesa secināja, ka Latvijā advokātu skaits ir nepietiekams, tas ir pieaudzis, turpretim iedzīvotāju skaits – samazinājies. 2003. gadā Latvijā bija 599 zvērināti advokāti (sk. *Satversmes tiesas 2003. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-08-01 4. punktu*), bet pašlaik ir 1236 zvērināti advokāti un 14 citu Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņi, kas ieguvuši advokāta statusu citās Eiropas Savienības dalībvalstīs, bet praktizē Latvijā (sk. *Satversmes tiesas 2013. gada 12. novembra sēdes stenogrammu, lietas materiālu 2. sēj. 68. lpp.*). Tātad advokātu skaits ir vairāk nekā divkārtšojies, un to sniegtā palīdzība kvantitatīvi kļuvusi pieejamāka.

Otrkārt, attiecībā uz iespēju saņemt juridisko palīdzību no advokāta būtisks ir arī finansiālais aspekts. Tiesībsargs apgalvo, ka citu personu, nevis advokātu sniegtu juridisko palīdzību civilprocesā biežāk izmantojot personas ar mazākiem ienākumiem, jo advokātu sniegtā palīdzība esot dārgāka, bet ar to saistīto izdevumu atlīdzinājumu iespējams prasīt tikai tad, ja panākts pozitīvs

rezultāts (*sk. Tiesībsarga rakstveida viedokli, lietas materiālu 1. sēj. 116. lpp.*). Tomēr Tiesībsargs šo apgalvojumu nav pamatojis ar konkrētiem faktiem.

Tieši personām ar mazākiem ienākumiem vajadzētu būt ieinteresētām saņemt kvalificētu juridisko palīdzību, jo tas ne vien pasargātu šīs personas no nesaprātīgiem izdevumiem, bet arī garantētu, ka tiesas procesa rezultātā to finansiālais stāvoklis nepasliktināsies. Turklāt jāņem vērā, ka atšķirībā no situācijas 2003. gadā personai, kuras finansiālās iespējas ir ierobežotas, respektīvi, trūcīgai vai maznodrošinātai personai, iespēju saņemt kvalificētu juridisko palīdzību garantē 2005. gadā pieņemtais Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības likums.

Savukārt no paskaidrojumiem, ko Pieteikuma iesniedzējas pārstāve sniedza tiesas sēdē, izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja izvēlējusies saņemt pakalpojumus no konkrētās personas, kura nav advokāts CPL izpratnē, nevis tādēļ, ka šīs personas sniegtā juridiskā palīdzība pati par sevi būtu lētāka vai kvalificētāka, bet gan tādēļ, ka šī persona jau iepriekš bija ieguvusi Pieteikuma iesniedzējas uzticību. Taču šāda situācija drīzāk vērtējama kā izņēmuma gadījums.

Tātad, ja personas tomēr izvēlas saņemt juridisko palīdzību no tādiem šīs palīdzības sniedzējiem, kuri nav advokāti CPL izpratnē, tas nebūt nenozīmē, ka apstrīdētais regulējums kopumā nav piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

26.3. No lietas materiāliem izriet, ka juridiskās palīdzības pieejamību būtiski ietekmē ar šo palīdzību saistīto izmaksu pamatotība.

Saeimas apgalvojums, ka advokātiem noteiktas „zināmas takses” (*sk. Saeimas atbildes rakstu, lietas materiālu 1. sēj. 51. lpp.*), tikai daļēji atspoguļo patieso situāciju. Tomēr šajā ziņā vērā ņemams Advokatūras likuma 57. pantā noteiktais, ka zvērinātiem advokātiem, uzņemoties vest lietu, rakstveidā jāvienojas ar klientu, tostarp arī par atlīdzības apmēru. Turklāt advokāta klientam vai personai, pret kuru tiek vērsta ar advokāta palīdzību saistīto izdevumu piedziņa, vienmēr pastāv iespēja vērsties Latvijas Zvērinātu advokātu padomē ar lūgumu izvērtēt konkrēta advokāta prasītās atlīdzības pamatotību.

Savukārt attiecībā uz citiem juridiskās palīdzības sniedzējiem šāda efektīva mehānisma nav. Tāpēc arī attiecīgo izdevumu pamatotība kopumā ir pārlicinošāka tajos gadījumos, kad juridisko palīdzību sniegusi persona, kura ir advokāts CPL izpratnē.

Līdz ar to apstrīdētais regulējums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai.

27. Satversmes tiesa jau vairākkārt savos spriedumos ir secinājusi, ka tai nav jāizvērtē, ciktāl alternatīvie līdzekļi būtu vai nebūtu labāk piemēroti situācijas risinājumam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2005-16-01 15.8. punktu un 2009. gada 13. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-34-01 22. punktu*). Satversmes tiesas kompetencē ir vienīgi pārbaudīt, vai konkrētajā gadījumā ir pienācīgi apsvērtas iespējas izmantot kādus alternatīvus līdzekļus, kas personai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk, bet leģitīmo mērķi ļautu sasniegt tādā pašā kvalitātē (*sk. Satversmes tiesas 2012. gada 30. janvāra sprieduma lietā Nr. 2011-09-01 14. punktu*). No lietas materiāliem izriet, ka apsverami varētu būt divi alternatīvi līdzekļi.

Pirmkārt, par iespējamu alternatīvu līdzekli var uzskatīt 2011. gada jūnijā un jūlijā Saeimā izskatīto priekšlikumu likumprojektam „Grozījumi Civilprocesa likumā” (*likumprojekts Nr. 15/Lp10*), kas paredzēja apstrīdēto normu izteikt šādā redakcijā: „1) izdevumi par advokāta vai cita kvalificēta jurista palīdzību;” (*priekšlikumu tabula likumprojekta Nr. 15/Lp10 3. lasījumam. Pieejama:*

VS10/SaeimaLIVS10.nsf/0/DBCB56756CC92A8BC22578D90039A625?OpenDocument, aplūkota 2014. gada 30. janvārī).

Otrkārt, no lietas materiāliem izriet, ka alternatīvs līdzeklis varētu būt tāda kārtība, kas paredzētu juridiskās palīdzības sniedzēju reģistrāciju valsts reģistrā, kā arī minimālās šādām personām izvirzāmās prasības, piemēram, attiecībā uz juridiskās izglītības līmeni (*sk. Tiesībsarga rakstveida viedokli, lietas materiālu 1. sēj. 116. lpp., un Satversmes tiesas 2013. gada 12. novembra sēdes stenogrammu, lietas materiālu 2. sēj. 73. lpp.*). Tomēr šādas advokatūrai paralēlas sistēmas izveide pati par sevi neizslēgtu atšķirīgu attieksmi pret tiem juridiskās palīdzības sniedzējiem, kuri šādā alternatīvajā sistēmā nevarētu vai nevēlētos tikt iekļauti.

Tāpat ar citiem līdzekļiem leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē.

28. Visbeidzot jānoskaidro, vai labums, ko no apstrīdētajā regulējumā paredzētās atšķirīgās attieksmes gūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka sabiedrības gūtais labums nav lielāks par tās tiesību un interešu aizskārums, jo kvalificētu juridisko palīdzību pusei civilprocesā spējot nodrošināt ne tikai advokāti. Tā kā pašlaik normatīvajos aktos neesot aizliegts ar juridiskās palīdzības sniegšanu civilprocesā nodarboties arī citām personām, sabiedrības ieguvums no apstrīdētajā normā paredzētās atšķirīgās attieksmes esot apšaubāms (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra sēdes stenogrammu, lietas materiālu 2. sēj. 142. lpp.*).

Tomēr izvērtējamā situācijā sabiedrības gūtais labums izpaužas kā iepriekš norādīto leģitīmo mērķu iespējami pilnīgāka sasniegšana, proti, tādas juridiskās palīdzības sistēmas izveidošana, kas nodrošina prezumējami kvalificētu, uzticamu un pieejamu juridisko palīdzību ikvienai personai, kurai tā nepieciešama, un tādējādi aizsargā gan personu tiesības uz taisnīgu tiesu, gan arī citas pamattiesības. Kvalificētas juridiskās palīdzības izmantošana maksimāli sekmē tiesas procesa ekonomiju un veicina taisnīgāka rezultāta sasniegšanu. Turklāt personas, kurām par sliktu lieta izšķirta, tiek pasargātas no pienākuma segt nepamatotus vai nesamērīgus izdevumus. Šādā veidā tiek

sekmēta tiesas procesa raitāka norise un stiprināta tiesu varas loma sabiedrībā, vienlaikus nodrošinot demokrātiskas valsts iekārtas netraucētu funkcionēšanu.

Savukārt, izvērtējot personai radītās nelabvēlīgās sekas, ir svarīgi ņemt vērā to, ka persona var izvēlēties: vai nu saņemt juridisko palīdzību no advokāta un līdz ar to gadījumā, ja lieta tiek izšķirta tai par labu, saņemt attiecīgo izdevumu atlīdzinājumu no otras puses, vai arī saņemt juridisko palīdzību no personas, kura nav advokāts CPL izpratnē, un tādējādi atteikties no iespējas saņemt šo izdevumu atlīdzinājumu. Ja persona izšķiras par otro variantu, tas citastarp nozīmē arī to, ka iespēja atgūt izdevumus par juridisko palīdzību tai nav izšķirošais faktors un svarīgāki ir citi faktori, piemēram, uzticēšanās konkrētajam juridiskās palīdzības sniedzējam. Arī Pieteikuma iesniedzējas pārstāve tiesas sēdē atzina, ka sarunās ar viņas klientiem jautājums par juridiskās palīdzības izdevumu atlīdzību „bieži vien vispār pat netiek uzdots vai arī tas ir sekundārs” (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 19. novembra sēdes stenogrammu, lietas materiālu 2. sēj. 141. lpp.*).

Jāņem vērā arī tas, ka advokātam ir saistošas ne vien normatīvo aktu prasības, bet arī ētikas normas, kas ietver advokāta pienākumu sniegt klientam objektīvu informāciju par izredzēm gūt panākumus lietā, it īpaši izredzēm kasācijas sūdzības iesniegšanas gadījumā. Turklāt no advokāta būtu pilnīgi pamatoti sagaidīt to, ka viņš pārzina judikatūru un līdz ar to nemaldinās klientu, piemēram, iesniedzot tādu kasācijas sūdzību, kurai nav izredžu tikt pieņemtai. Savukārt no Latvijas Zvērinātu advokātu padomes ir pamatoti sagaidīt tāda mehānisma nodrošināšanu, ar kuru advokātu kvalifikācija tiek pastāvīgi celta un uzturēta nemainīgi augstā līmenī.

Visbeidzot jāņem vērā arī tas, ka apstrīdētais regulējums neliedz pašai personai tiesā sevi pārstāvēt un paust juridisko argumentāciju vai arī saņemt juridisko palīdzību no konkrētas tai uzticamas personas, kura nav advokāts CPL izpratnē. Tiesības uz tiesas pieejamību nekādā gadījumā nenozīmē to, ka personai būtu jānodrošina sev nepieciešamā juridiskā palīdzība tieši ar viena konkrēta advokāta vai citas konkrētas personas starpniecību. Tiesas pieejamība būtībā tiek nodrošināta, ja personai ir pietiekami plašas iespējas izvēlēties juridiskās palīdzības sniedzēju no advokātu vidus un ja valsts ir izveidojusi tādu regulējumu, kas gadījumā, kad lieta izšķirta personai par labu, paredz ar šo palīdzību saistīto izdevumu atlīdzināšanu saprātīgā apmērā.

Tādējādi sabiedrības ieguvums no apstrīdētās normas ir lielāks par indivīdam nodarīto zaudējumu.

Līdz ar to atšķirīgā attieksme, kas noteikta ar apstrīdēto regulējumu, atbilst samērīguma principam. Tādējādi likumdevējs, pieņemot apstrīdēto normu, ir ievērojis savas rīcības brīvības robežas un apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 92. panta pirmajam teikumam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Civilprocesa likuma 33. panta trešās daļas 1. punktu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 91. un 92. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris